

بررسی نقش تعدیل‌کنندگی گزارشگری پایداری بر رابطه بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

علی اکبر سنچولی ۱ محمدرضا عبدلی ۲ محمد علی قزل سوفلو ۳

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، موسسه آموزش عالی شمس گنبد، گنبد، ایران

۲. دانشیار گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود، شاهرود، ایران

۳. مدرس و هیئت علمی گروه حسابداری، موسسه آموزش عالی شمس گنبد، گنبد، ایران

چکیده

هدف از این پژوهش بررسی نقش تعدیل‌کنندگی گزارشگری پایداری بر رابطه بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بود. در این پژوهش برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز، ابتدا از روش کتابخانه‌ای و مطالعات اسنادی استفاده می‌شود که بر این اساس، مبانی نظری و ادبیات پژوهش از کتب و مجلات تخصصی لاتین و و یادداشت‌های توضیحی شرکت‌های منتخب، لوح‌های فشرده آرشیو تصویری و آماری سازمان بورس اوراق بهادار تهران فارسی گردآوری می‌گردد. سپس داده‌های لازم برای آزمون فرضیه‌های تحقیق از طریق مراجعه به صورت‌های مالی، پایگاه اینترنتی بورس اوراق بهادار و دیگر پایگاه‌های مرتبط و نیز از نرم‌افزار ره‌آورد نوین و بانک جامع اطلاعات بورس استخراج می‌شود. به منظور بررسی رابطه‌ی بین متغیرها از نرم افزار Eviews استفاده شده است. نتایج حاصل از این پژوهش بیانگر این موضوع است که در فرضیه اول بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت رابطه منفی و معناداری وجود دارد. در فرضیه دوم گزارشگری پایداری، اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت را تعدیل می‌کند.

واژگان کلیدی: گزارشگری پایداری، اجتناب مالیاتی، ارزش شرکت، بورس اوراق بهادار تهران

مقدمه

امروزه شرکت‌ها برای بقا در عرصه رقابت، علاوه بر حفظ توان مالی، لازم است مسوولیت اجتماعی و زیست محیطی خود و تأثیرات آن را بر جامعه را مد نظر قرار دهند و در این زمینه، اطلاعات خود را افشاء کنند. بطوریکه همه ذینفعان از آن اطلاعات در تصمیم‌گیری‌های خود، استفاده کنند. اجتناب مالیاتی، از مهمترین راهبردهای کلان شرکت است و به طور سنتی اعتقاد بر این است که اجتناب مالیاتی شرکت، نشان‌دهنده انتقال ارزش از دولت به شرکتها است. از سویی دیگر، فعالیت‌های مبهم برنامه ریزی مالیات، انحرافات مدیریت از اهداف اصلی شرکت را پوشش میدهد و ارزش شرکت را میکاهد بنابراین، استدلال رابطه اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت، موضوعی است که توافق کاملی درباره آن وجود ندارد. بر مبنای ادبیات موجود، دو دیدگاه درباره‌ی رابطه‌ی بین اجتناب از مالیات و ارزش شرکت وجود دارد. دیدگاه اول، دیدگاه ارزش‌آفرینی است که معتقد است فعالان بازار سرمایه برای فعالیت‌های اجتناب از مالیات ارزش قائل‌اند و آن را فعالیتی ارزش‌آفرین می‌دانند. دیدگاه دوم، دیدگاه تئوری نمایندگی است که معتقد است ماهیت غیرشفاف و پیچیده‌ی فعالیتهای اجتناب از مالیات به مدیریت اجازه می‌دهد تا با پنهان‌سازی اخبار بد، در راستای دستیابی به اهداف فرصت طلبانه‌ی خود گام بردارد. از سوی دیگر، نقش مکانیزم‌های راهبری شرکتی، اداره و کنترل عملیات سازمان در جهت حداکثرسازی منافع سهامداران است.

تحقیق حاضر به بررسی نقش تعدیل‌کنندگی گزارشگری پایداری بر رابطه بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌پردازد. در این فصل، نخست به بیان مسئله، اهمیت و ضرورت انجام تحقیق خواهیم پرداخت و سپس اهداف، سؤالات و فرضیات، قلمرو مکانی و زمانی، روش تحقیق و روش گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها، تعریف واژه‌های تخصصی و در نهایت ساختار کلی تحقیق بیان می‌شود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

اعتبار شرکت به طور گسترده‌ای به عنوان با ارزش ترین دارایی یک شرکت شناخته می‌شود و بنگاه‌ها به طور مداوم قصد دارند شهرت خود را ارتقا دهند. بنگاه‌ها باید تأثیر احتمالی هر تصمیم در شهرت خود را در نظر بگیرند. شهرت یک شرکت به اخلاق خوب یا بد کسب و کار بستگی دارد. یکی از تصمیماتی که اخلاق بد تجاری را منعکس می‌کند، اجتناب از مالیات است. اجتناب از مالیات، کاهش مالیاتهای صریح است. کاهش مالیات‌های صریح می‌تواند نتیجه مدیریت مسوولیت مالیات (اخلاق خوب تجارت) یا مدیریت مالیات غیرمسئول (اخلاق بد تجارت) باشد. از آنجایی که ذینفعان منبع اجتناب از مالیات را نمی‌دانند، اجتناب از مالیات را به عنوان اخلاق بد تجاری در نظر می‌گیرند (خانقاه برزگری و همکاران، ۱۳۹۹). اجتناب از مالیات نشان‌دهنده اخلاق بد تجاری است زیرا اجتناب از مالیات باعث کاهش درآمد مالیاتی می‌شود که برای افزایش رفاه جامعه استفاده می‌شود. از آنجا که ذینفعان بخشی از جامعه هستند، اجتناب از مالیات باعث کاهش رفاه سهامداران می‌شود. بنابراین، ذینفعان معمولاً به فعالیتهای اجتناب از مالیات واکنش منفی نشان می‌دهند. با این حال، تحقیقات نشان می‌دهد که ذینفعان می‌توانند اجتناب از مالیات را به عنوان یک عمل مثبت درک کنند. از آنجا که اجتناب از مالیات باعث کاهش بار مالیاتی شرکت‌ها می‌شود. سودآوری خود را هنگام مشارکت در CSR افزایش دهند. یکی از راه‌هایی که شرکت‌ها فعالیت‌های CSR خود را گزارش می‌دهند، گزارش پایداری است. گزارش‌های پایداری نشان می‌دهد که چگونه بنگاه‌ها با فعالیت‌های حفاظت از محیط زیست و توانمندسازی اجتماعی از منابع خود برای تأمین نیازهای فعلی و آینده محافظت می‌کنند و از این رو شرایط اقتصادی شرکت‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهند. اگرچه انواع دیگری از گزارش‌دهی CSR نیز وجود دارد، گزارش پایداری کاملترین و جامع‌ترین گزارش داوطلبانه CSR است که شخص تهیه‌کننده گزارش را ملزم می‌کند تا تأثیر عملیات تجاری خود را به طور کامل درک کند. از آنجا که تهیه گزارش پایداری داوطلبانه است و تولید آن گاه دشوار است، شرکت‌هایی که گزارش‌های پایداری را تهیه می‌کنند شرکت‌هایی هستند که فعالیت‌های CSR خوبی دارند. آنها گزارش‌های پایداری را ارائه می‌دهند تا نشان دهند که شرکت به نیازهای ذینفعان اهمیت می‌دهد. با صدور گزارش‌های پایداری، اجتناب از مالیات در نتیجه رعایت اصول اخلاقی کسب و کار تلقی می‌شود و به

ضرر رفاه ذینفعان نخواهد بود. پس انداز مالیاتی تولید شده توسط این شرکت ممکن است برای فعالیت های CSR استفاده شود) آسترید وکاشان^۱، (۲۰۲۰).

اکثر کشورها دارای مقررات منحصر به فرد CSR هستند. شرکت های پذیرفته شده در بورس های سهام موظفند گزارش CSR را در گزارش های سالانه خود لحاظ کنند اما نیازی به انتشار گزارش پایداری جداگانه ندارند این آیین نامه ارائه گزارش پایداری جداگانه را داوطلبانه می کند. از این رو ارائه گزارش پایداری محدود است. از همه ذینفعان، این پژوهش به سهامداران به دو دلیل تأکید دارد. اولاً، سهامداران مهمترین سهامداران یک شرکت هستند، زیرا هدف شرکت ها به حداکثر رساندن ثروت سهامداران و متعادل سازی آن با نیازهای سایر سهامداران است ثانياً، واکنش سهامداران به اطلاعات گویاتر است، زیرا آنها علاقه مالی به شرکت دارند و واکنش آنها در بازار مالی منعکس می شود. با توجه به مطالب ذکر شده، این سؤال در ذهن نگارنده این پژوهش نقش می بندد که آیا بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت با نقش تعدیل کنندگی گزارشگری پایداری شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران رابطه معناداری وجود دارد. برزگری خانقا وهمکاران(۱۳۹۹) در بررسی اثر تعاملی ریسک مالیاتی و مسئولیت اجتماعی بر ارزش شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته اند. هدف از انجام این پژوهش در مرحله اول، ارائه الگویی جهت سنجش ریسک مالیاتی و در مرحله بعد، بررسی اثر ریسک مالیاتی و مسئولیت اجتماعی و همچنین اثر تعاملی آنها بر ارزش شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در چارچوب الگوهای قیمت گذاری تک عاملی، سه عاملی، چهارعاملی و پنج عاملی می باشد. هدف دیگر پژوهش، مقایسه قدرت توضیح دهندگی الگوهای قیمت گذاری دارایی های سرمایه ای است. برای رسیدن به اهداف پژوهش، داده های ۱۰۳ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال های ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۶ جمع آوری گردید و با استفاده از تکنیک داده های تلفیقی تجزیه و تحلیل شد. این پژوهش کاربردی و از نوع تحلیلی- تبیینی است. یافته های پژوهش نشان دادند که ریسک مالیاتی و مسئولیت اجتماعی بر ارزش شرکت در هر چهار الگوی قیمت گذاری دارایی های سرمایه ای در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران اثر معنادار دارند. کنگرلویی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی رابطه بین اجتناب از مالیات و ارزش شرکت با تأکید بر هزینه نمایندگی و کیفیت افشای شرکتی در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نمونه آماری این پژوهش شامل ۶۸ شرکت برای دوره زمانی ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۳ است. در این پژوهش برای آزمون فرضیه ها از مدل رگرسیون خطی چند متغیره استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان می دهد که بدون در نظر گرفتن هزینه های نمایندگی و کیفیت افشا، بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت رابطه معنی داری وجود ندارد. اجتناب مالیاتی شرکت تأثیری بر هزینه نمایندگی ندارد. همچنین که کیفیت افشای شرکت بر رابطه اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت تأثیر دارد. فخاری و طهماسبی (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی تأثیر اجتناب مالیاتی بر مدیریت سود شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته است. در واقع اجتناب مالیاتی سبب میشود تا محیط اطلاعاتی مبهم شده و کاهش شفافیت محیط اطلاعاتی این امکان را فراهم می آورد تا مدیران دست به مدیریت سود بزنند. لذا اجتناب مالیاتی به طور بالقوه میتواند یکی از انگیزه های مدیریت سود تلقی شود. بر همین اساس تحقیق حاضر با محاسبه اجتناب مالیاتی از طریق تفاوت سود حسابداری و سود مشمول مالیات و همچنین مدیریت سود تعهدی از طریق مدل کازنیک به بررسی تأثیر اجتناب مالیاتی بر مدیریت سود میپردازد. برای این منظور، تعداد ۱۰۴ نمونه از شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار طی دوره ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۳ انتخاب شده و با استفاده از روش رگرسیون تحلیلی ترکیبی مورد بررسی قرار گرفته است. یافته ها نشان میدهد که اجتناب مالیاتی تأثیری مثبت و معناداری بر مدیریت سود شرکتهای بورسی دارد. این یافته ها میتواند برای مدیران اجرائی، مقامهای مالیاتی و سرمایه گذاران از جهت تبیین چگونگی ارتباط بین اجتناب مالیاتی و مدیریت سود مفید باشد. عابدی و صفرگرایی (۱۳۹۵) به بررسی رابطه بین اجتناب مالیاتی با ارزش شرکت و مطالعه اثر تعدیل کنندگی شفافیت اطلاعاتی بر این

¹. Astrid&kashan

رابطه پرداختند. بدین منظور، برای سنجش اجتناب مالیاتی از دو سنجه تفاوت دفتری مالیات و نرخ موثر مالیاتی و همچنین نسبت Q توبین به عنوان سنجه ارزش شرکت استفاده گردید. یافته های بدست آمده حاکی از آن است که اجتناب مالیاتی، سبب کاهش ارزش شرکت می گردد. علاوه بر این، نتایج نشان می دهد که شفافیت اطلاعاتی اثر منفی اجتناب مالیاتی بر ارزش شرکت را تعدیل می کند. آسترید و کاشان^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی به بررسی تأثیر تعدیل کننده گزارش پایداری در رابطه بین اجتناب از مالیات و ارزش شرکت پرداخته اند. این مطالعه همچنین اثر تعدیل کننده گزارش پایداری را در هر دو شرکت حساس به محیط زیست و شرکت های حساس به محیط زیست بررسی می کند. این تحقیق با استفاده از رگرسیون پانل تعدیل شده با ۵۹۶ مشاهده و ۷۳۴ مشاهده برای نرخ موثر مالیات نقدی و اصول مالیات پذیرفته شده نرخ مالیات موثر شرکت های پذیرفته شده در بورس سهام اندونزی بین ۲۰۱۴ و ۲۰۱۶ اجتناب از مالیات با نقدی و اندازه گیری می شود. یافته ها - این مقاله نشان می دهد که گزارش پایداری رابطه بین اجتناب از مالیات و ارزش شرکت را تعدیل می کند. نتایج نشان می دهد که ارتباط منفی با ارزش شرکت در شرکت های غیر حساس به محیط زیست و ارتباط مثبت با ارزش شرکت در شرکت های حساس به محیط زیست دارد. در نتیجه، گزارش پایداری تنها تأثیر بر ارزش شرکت را در شرکت های حساس به محیط زیست تغییر می دهد. نتایج حاکی از آن است که، بر خلاف شرکت های حساس به محیط زیست، شرکت های غیر حساس به محیط زیست برای کاهش هزینه های شهرت اجتناب از مالیات به گزارش پایداری نیاز دارند. اصالت / ارزش - نحوه نگاه سهامداران به اجتناب از پرداخت مالیات همچنان نامشخص است، تحقیقات در مورد این موضوع اغلب نتواند نتیجه یکنواختی ایجاد کند. آسیدی^۳ (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی ارتباط بین بهینه سازی مالیات و ارزش شرکت در تونس پرداخته است. هدف از این پژوهش بررسی رابطه بین بهینه سازی مالی شرکت ها و ارزش شرکت در شرایط تونسی در طی یک دوره ۱۱ ساله است. نتایج تجربی نشان داد که بهینه سازی مالیات، تعهدات و سرمایه گذاری ارزش شرکت را افزایش داده است. پس از تقسیم نمونه بین شرکت های لیست شده و لیست نشده، نتیجه گرفتند که در مقایسه با شرکت های لیست نشده، شرکت های لیست شده، بهتر قادر بودند تا از طریق اتخاذ یک سیاست مالیاتی، مالیات را بهینه سازی کنند. گالمور و لابرو^۴ (۲۰۱۵) در بررسی ارتباط بین کیفیت محیط اطلاعات داخلی با اجتناب مالیاتی در فاصله زمانی سال های ۲۰۱۰-۱۹۹۴ در بورس سهام نیویورک، با بکارگیری نرخ موثر مالیات نقدی جهت سنجش اجتناب مالیاتی دریافتند که شرکت های با محیط اطلاعات داخلی با کیفیت تر نرخ موثر مالیات نقدی کمتر (اجتناب مالیاتی بیشتری) دارند. لانیس و ریچارد سون^۵ (۲۰۱۱) به این نتیجه رسیدند که تعداد اعضای غیرموظف هیات مدیره رابطه ای منفی و معنادار با رویه مالیاتی متهورانه دارد. به عبارت دیگر، هرچه تعداد اعضای غیرموظف هیات مدیره بیشتر باشد، شرکت کمتر به مدیریت مالیات روی می آورد.

فرضیات

جهت پاسخ به سؤال پژوهش، بر اساس مبانی نظری تحقیق و مطالعات تجربی انجام شده توسط آسترید و کاشان (۲۰۲۰) فرضیه زیر تدوین شده و مورد آزمون قرار می گیرد:

فرضیه اول: بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: گزارشگری پایداری، اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت را تعدیل میکند.

قلمرو پژوهش

قلمرو مکانی این پژوهش، بورس اوراق بهادار تهران و قلمرو زمانی، سال های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۸ (دوره ۵ ساله) می باشد.

2. Astrid&kashan

3. Asidi

4. Galmore and Labroo

2. Lanis and Richard Sean

روش تحقیق

روش پژوهش این تحقیق از نظر ماهیت و محتوا از نوع همبستگی است، که با استفاده از داده‌های ثانویه مستخرج از صورت‌های مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران به تحلیل رابطه‌ی همبستگی می‌پردازد. انجام این پژوهش در چهارچوب استدلال قیاسی - استقرایی صورت گرفته است. علت استفاده از روش همبستگی، کشف روابط همبستگی بین متغیرها است. تحقیق همبستگی یکی از انواع تحقیقات توصیفی است. در پژوهش حاضر ابتدا همبستگی بین متغیرهای پژوهش را مورد آزمون قرار داده و در صورت وجود همبستگی بین متغیرهای پژوهش اقدام به برآورد مدل‌های رگرسیونی چندگانه خواهیم نمود. از سوی دیگر پژوهش حاضر از نوع پس رویدادی (نیمه تجربی) است، یعنی بر مبنای تجزیه و تحلیل اطلاعات گذشته و تاریخی (صورت‌های مالی شرکت‌ها) انجام می‌گیرد. همچنین این پژوهش از نوع مطالعه ای کتابخانه ای و تحلیلی - علی بوده و مبتنی بر تحلیل داده های تابلویی (پانل دیتا) نیز می باشد. پژوهش از حیث هدف کاربردی و از حیث روش توصیفی- همبستگی قلمداد می شود.

همچنین جامعه آماری پژوهش شامل شرکت هایی است که شرایط زیر را دارا باشند.

- اطلاعات مربوط به متغیر های انتخاب شده در این تحقیق را دارا باشند.
- دوره مالی آن ها آخر اسفند ماه هر سال باشد.
- در دوره ی مورد بررسی، توقف معاملاتی نداشته باشند
- صورت های مالی آن ها حسابرسی شده باشد.
- جزء بانک ها و موسسات مالی اعتباری نباشند.
- شرکت هایی که قبل از سال ۱۳۹۴ وارد بورس شده باشند.

جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه گیری

جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی دوره زمانی ۱۳۹۴ الی ۱۳۹۸ است.

نمونه آماری تحقیق شامل شرکت هایی است که حائز شرایط زیر باشند:

۱. معاملات سهام شرکت طی دوره پژوهش بیش از ۳ ماه در بورس اوراق بهادار متوقف نباشد.
۲. به منظور قابل مقایسه بودن اطلاعات، سال مالی آنها منتهی به پایان اسفند ماه باشد.
۳. کلیه داده های مورد نیاز پژوهش برای شرکت های مورد بررسی بطور کامل و پیوسته موجود باشد.
۴. جزء شرکت های سرمایه گذاری و واسطه گری های مالی نباشند (بانکها، سرمایه گذاری ها و لیزینگ).

دلیل انتخاب شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، دسترسی آسان به اطلاعات مالی شرکتها، قابلیت اتکای بالای اطلاعات و قابل مقایسه بودن این گونه اطلاعات است. در این پژوهش نمونه گیری با استفاده از روش حذفی سیستماتیک انجام شده است.

جدول (۱). مراحل انتخاب شرکتهای عضو نمونه آماری به روش حذف سیستماتیک

تعداد شرکتهای حذف شده	تعداد شرکتهای باقیمانده	محدودیت
۵۴۵	۵۴۵	کل شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران
۱۵۲	۳۹۳	سال مالی منتهی به ۲۹ اسفند
۳۳	۳۶۰	بسته نبودن نماد شرکتها
۷۷	۲۸۳	بیشتر از سه ماه نبودن طول وقفه

۱۸۴	۹۹	در دسترس بودن اطلاعات متغیرهای تحقیق
۱۰۹	۷۵	فعال بودن در زمینه های تولیدی

دلیل انتخاب شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، دسترسی آسان به اطلاعات مالی شرکتها، قابلیت اتکای بالای اطلاعات و قابل مقایسه بودن این گونه اطلاعات است. در این پژوهش نمونه گیری با استفاده از روش حذفی سیستماتیک انجام شده است.

روش گردآوری و تجزیه و تحلیل داده ها

اطلاعات مربوط به مباحث تئوریک این پژوهش از منابع کتابخانه ای شامل کتاب ها، مجلات و سایت های تخصصی حسابداری جمع آوری گردیده است. اطلاعات و داده های مورد نیاز در خصوص شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران که شامل صورت های مالی اساسی می باشد از سایت www.codal.ir و نرم افزارهای دنا سهم و تدبیر پرداز جمع آوری و با استفاده از نرم افزار Excel محاسبات مربوطه انجام و پس از انجام محاسبات لازم، خروجی های این نرم افزار در نرم افزار تحلیلی Eviews 8 مورد آزمون و تجزیه و تحلیل قرار می گیرد. روشی که در این پژوهش به منظور تجزیه و تحلیل داده ها مورد استفاده قرار خواهد گرفت، استفاده از رگرسیون خطی^۶ به روش حداقل مربعات معمولی (OLS) با استفاده از نرم افزار تحلیلی Eviews 8 می باشد. روش رگرسیون خطی چندگانه می تواند تأثیر چند متغیر مستقل را بر متغیر وابسته توضیح دهد.

تعریف واژه های تخصصی

گزارشگری پایداری^۷

امروزه شرکتها مجبورند بین تمرکز بر سود از یک طرف و تمرکز بر موضوعات دیگری همچون مباحث اجتماعی و زیست محیطی یک راه را انتخاب کنند. گزارشگری پایداری، دستاوردهای محیطی، اجتماعی و اقتصادی یک شرکت می باشد و نشان می دهد که واحد تجاری با در نظر گرفتن این موضوعات، چگونه طرح های توسعه خود را در آینده به مرحله اجرا در می آورد(آسترید و کاشان، ۲۰۲۰).

ارزش شرکت

ارزش شرکت می تواند به عنوان قیمت تئوریک خرید به نظر آید اگر یک شرکت برای خرید باشد. ارزش شرکت به طور قابل ملاحظه ای از سرمایه بازار ساده به چند طریق تفاوت دارد، و خیلی آنرا به عنوان نمایانگر دقیق تری از ارزش یک بنیاد تجاری می پندارند. سرمایه شرکت معیاری برای ارزش گذاری شرکتها است که معمولاً جامع تر از سرمایه بازار سهام شناخته شده و دلیل آن شامل نمودن بدهی شرکت منهای ذخایر پولی است(ثقفی، ۱۳۸۸).

اجتناب مالیاتی

از دیدگاه نظری، منظور از اجتناب مالیاتی، تلاش برای کاهش مالیات های پرداختی است(هانلون و هیتزمن، ۲۰۱۰).

متغیرهای تحقیق و نحوه اندازه گیری آنها

تعاریف عملیاتی:

متغیرهای مورد مطالعه در این تحقیق، شامل متغیرهای وابسته، مستقل و کنترلی به شرح زیر اندازه گیری شده اند.

^۶ Linear regression

^۷ Corporate Social Responsibility

متغیر وابسته

ارزش شرکت Q

ارزش شرکت به عنوان متغیر وابسته تحقیق حاضر در نظر گرفته شده که برای سنجش آن از یکی از رایج ترین معیارهای سنجش ارزش شرکت، یعنی نسبت Q توپین استفاده می گردد. نسبت مذکور از تقسیم ارزش بازار به ارزش جایگزینی دارایی های شرکت حاصل می شود که به دلیل دشواری بر آورد ارزش بازار بدهی و ارزش جایگزینی دارایی ها، برای محاسبه Q توپین از مدل ساده شده آن به شرح زیر استفاده خواهد شد.

$$Q_{i,t} = \frac{MVE_{i,t} + BVD_{i,t}}{BVA_{i,t}}$$

MVE: ارزش بازار حقوق صاحبان سهام شرکت i در سال t

BVD: ارزش دفتری بدهی های شرکت i در سال t

BVA: ارزش دفتری دارایی های شرکت i در سال t می باشد.

متغیر مستقل:

اجتناب مالیاتی TAX

برای اندازه گیری اجتناب مالیاتی از شاخص، نرخ موثر مالیاتی (ETR) استفاده خواهد شد. که بصورت زیر محاسبه خواهد شد.

$$ETR_{i,t} = \frac{TTE_{i,t}}{PTE_{i,t}}$$

ETR: نرخ موثر مالیاتی شرکت i در سال t

TTE: کل هزینه مالیات شرکت i در سال t

PTE_{it}: سود قبل از مالیات شرکت i در سال t است.

متغیر تعدیلگر

گزارشگری پایداری SR

سطح گزارشگری پایداری شرکتها (SUSTAINABILITY): در این پژوهش، سطح گزارشگری پایداری شرکتها (افشای محیطی، اجتماعی و اقتصادی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. شاخص مذکور با بررسی ادبیات نظری موضوع و متغیرهای مورد استفاده توسط سازمان ابتکار گزارشگری جهانی که ارائه دهنده استانداردها و دستورالعمل ها در بحث پایداری می باشد، استخراج می شود. این نهاد، چارچوب گزارشگری پایداری را برای کمک به س ازمان ها جهت اندازه گیری و گزارشگری فعالیتها و عملکرد مربوط به پایداری ایجاد می کند و توسعه میدهد. محتوای گزارشگری توصیه شده سازمان ابتکار گزارشگری جهانی شامل اثرات اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی فعالیت های یک شرکت می شود. در این پژوهش رویه امتیازدهی برای سنجش میزان گزارشگری پایداری شرکتها بدین شکل می باشد که اگر یک قلم از افشای اقلام پایداری طبق سازمان گزارشگری جهانی انجام شده باشد، امتیاز یک و اگر افشا نشده باشد، امتیاز صفر در نظر گرفته میشود. اطلاعات لازم برای این متغیرها در گزارش هیات مدیره شرکت ها افشاء می شود و در پژوهش حاضر برای معرفی هر یک از ابعاد، با توجه به ماهیت افشاگری در ایران، از شاخص های گزارشگری پایداری در ایران (این نحوه سنجش در پژوهش های معصومی و همکاران (۱۳۹۷)، خوزین و همکاران (۱۳۹۷)،

معصومی و همکاران (۱۳۹۶)، نیز بکار گرفته شده است استفاده شده است. بنابراین در این پژوهش صرفاً از مدل سازمان گزارشگری جهانی استفاده نشده، بلکه معیارها مطابق با محیط ایران است و در گزارش هیات مدیره افشا می شود. در جدول ۱ خلاصه آیت‌های سازمان ابتکار جهانی گزارش گردیده است.

جمع اقلام قابل گزارش	اقلام تشکیل دهنده ابعاد پایداری	ابعاد پایداری
۱۷	افشای گزیده اطلاعات صورتهای مالی	بعد اقتصادی
	افشای صورت ارزش افزوده	
	افشای آمار فروش مقداری / ریالی	
	افشای گزارشگری اقتصادی در بخش جداگانه	
	افشای نسبت های مالی (بازده دارائی ها، بازده حقوق صاحبان سهام و ...)	
	افشای مقایسه بودجه مصوب با عملکرد واقعی	
	افشای سهم بازار شرکت در کل صنعت و در منطقه بومی / محلی	
	افشای رشد یا تغییرات سهم بازار و پیش بینی آن در آینده	
	افشای تمرکز جغرافیایی فروش / مشتریان بر حسب منطقه و ...	
	افشای روند و تغییرات مقداری / ریالی فروش بر حسب محصولات / منطقه / مشتریان و ...	
	افشای روند و تغییرات تکنولوژی و مقرراتی اثرگذار بر بازار و محصولات در منطقه با محیط بومی	
	افشای تغییرات بازار و رقبا در صنعت و منطقه (مزیت ها و فشار رقابتی) و چشم انداز آن	
	افشای وضعیت سهام و قیمت آن	
	افشای اثرات اقتصادی غیرمستقیم بااهمیت از جمله صرفه جویی ارزی و ...	
	مالیات ارزش افزوده پرداخت شده محصولات و خدمات	
	افشای وضعیت مالیاتی شرکت	
	افشای پوشش اهداف و الزامات تعریف شده در برنامه ریزی های شرکت	
۱۴	افشای خطرات بالقوه فعالیت های شرکت برای سلامتی انسان و محیط زیست	بعد محیطی
	افشای آموزش به کارکنان برای تولید با توجه به ملاحظات زیست محیطی و کاهش اثرات زیانبار	
	افشای آموزش به مشتریان برای مصرف با توجه به ملاحظات زیست محیطی و کاهش اثرات زیانبار	
	افشای گزارشگری محیطی در بخش جداگانه	
	افشای سیاست های آتی محیطی شرکت	
	افشای اقدامات جهت کاهش تاثیر فعالیت ها بر اقلیم	
	افشای استراتژی ها، اقدامات جاری و برنامه های آتی برای مدیریت نمودن تاثیرات بر تنوع زیستی و منابع طبیعی	
	افشای اقدامات در جهت کاهش آثار مخرب، پیشگیری با رفع آسیب ها از طریق احیای زمین و خاک و جنگل، توسعه فضای سبز و ...	
	افشای کل ضایعات و طبقه بندی به عنوان خطرناک و غیرخطرناک و نحوه دفع مناسب و کاهش آن	
	افشای میزان آلودگی و اقدامات انجام شده برای کاهش انتشار گازهای گلخانه سمی و ...	
	افشای دریافت گواهی نامه های تطابق سیستم مدیریت محیطی و جوایز مربوط به رعایت مسائل زیست محیطی	

	افشای آب مصرفی به تفکیک منبع و میزان آن‌ها، میزان انرژی و آب صرفه‌جویی شده به دلیل بهبود فرآیندهای شرکت	
	افشای فعالیت‌های شرکت جهت کاهش مصرف آب و انرژی، میزان آب و انرژی تجدیدپذیر قابل مصرف، افشا آگاهی و مشاوره به مشتریان شرکت برای مصرف با ملاحظات زیست محیطی و کاهش آثار زیان‌بار زیست محیطی آن	
	افشای برگزاری یا شرکت در همایش‌های زیست محیطی، مانور محیط زیست و ...	
	افشای گزارش کنترل داخلی	
۱۸	افشای گزارش حسابرسی	بعد راهبردی
	افشای چارچوب یکپارچه مدیریت ریسک	
	افشای راهبری شرکتی در بخش جداگانه	
	افشای سیاست‌های راهبری آتی	
	افشای معاملات با اشخاص وابسته، تعداد جلسات هیات مدیره، میزان حضور اعضای هیئت مدیره در جلسات، وجود زنان در هیئت مدیره، تعداد سال‌های حضور هیئت مدیره، موظف بودن یا نبودن، تعداد جلسات مدیران غیرموظف	
	افشای تعداد کمیته‌ها، تعداد جلسات کمیته‌ها	
	افشای کمیته ریسک، کمیته حسابرسی، کمیته انتصابات و جبران عملکرد	
	افشای مدیران مستقل هر کمیته، نحوه انتخاب حسابرس و حسابرس جایگزین و حق‌الزحمه	
	افشای میزان حقوق و مزایا و پاداش مدیران، افشای طرح جبران خدمات و سایر مزایای مدیران	
	افشای رعایت قوانین مرتبط تجاری و حقوقی	
	افشای عوامل کیفی و کمی ارزیابی عملکرد مدیران	
	افشای رعایت قوانین مرتبط تجاری و حقوقی	
	افشای دعاوی حقوقی یا انتظار دادخواهی قضایی شرکت	
	افشای کدها و نظام نامه‌ها و منشورهای اخلاقی	
	افشای اقدامات شرکت برای جلوگیری و مبارزه با فساد، آموزش اخلاق حرفه‌ای	
	افشای پیشنهاد تقسیم سود متعلق به سهامداران	
	افشای اساسنامه، افشای اطلاعات تماس و آدرس الکترونیکی و مسئول پاسخگویی سهام	
	افشای دستورالعمل مالکیت سهام شرکت توسط مدیران و ...	
افشای فرآیندها و سیاست‌های ارتباط با کارکنان شرکت و نظرسنجی از کارکنان و بررسی نتایج آن	بعد اجتماعی	
افشای کل ساعات آموزش، تشریح فعالیت‌ها یا هزینه آموزش کل نیروی کار و ...		
افشای گزارش عملکرد اجتماعی در بخش جداگانه، ارائه سیاست‌های آتی اجتماعی		
افشای دریافت گوت‌هینامه یا جوایز مربوط به امنیت شغلی، ایمنی، بهداشت و سلامت کارکنان، جوایز/گواهینامه‌های دریافتی مربوط به فعالیت‌های اجتماعی فرهنگی، آموزشی، ورزشی		
افشای قوانین، آیین‌نامه‌ها و اصول داوطلبانه سلامت تولید، اقدامات در جهت کاهش عوامل زیان‌آور محیط کار، گارانتی و خدمات پس از فروش، تعداد شکایات دریافتی از مشتریان یا میزان پرداخت خسارت		
افشای رویه‌های مربوط به انتخاب تامین‌کنندگان		
افشای اطلاعات در خصوص توسعه محصولات شرکت یا پروژه‌های تحقیقاتی برای بهبود یا افشای مخارج تحقیق و توسعه، میزان استخدام و خروج نیروی کار یا نمودار ترکیب نیروی کار		
افشای شکایات نیروی کار و پرداخت جرائم به آن‌ها		
افشای تدبیر کاری انعطاف‌پذیر و فعالیت‌های رفاهی برای کارکنان و خانواده‌هایشان مثل سفر و اردو و هدایا، جوایز یا گواهینامه‌های کیفیت/رعایت حقوق مصرف‌کنندگان و ...		

افشای استاندارد ایمنی و سلامت کار
افشای کمک‌های مالی برای حمایت از فعالیت‌های اجتماعی، جذب کارآموز و ارتباط با دانشگاه‌ها، کمک به موسسات خیریه و مساجد و مدارس و بیمارستان‌ها و ...
افشای کمک‌های مالی به قربانیان بلایای طبیعی و کشورهای خارجی
افشای سیستم تخلفات، انتقادات و پیشنهادات، سیستم‌های مدیریت رضایت مشتریان و اقدامات
افشای سیاست‌ها و رویه‌های جذب و استخدام و پاداش و ...
افشای فعالیت‌های رفاهی کارکنان (طرح خانه کارگری، صندوق رفاه کارکنان و بیمه عمر و ...)
افشای ایجاد زیرساخت برای عموم مردم در جامعه و منطقه بومی/محلی از جمله احداث پل، جاده و ...
افشای تریخ اقدامات انجام شده برای جلوگیری و مقابله با فساد، رشوه‌خواری و پول‌شوئی
افشای کل کارکنان بر حسب نوع استخدام، گروه سنی، منطقه جغرافیایی، جنسیت، تحصیلات و ...

متغیرهای کنترلی:

متغیرهای کنترلی که می‌توانند به صورت بالقوه، رابطه بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت با نقش تعدیل‌کنندگی گزارشگری پایداری را تحت تاثیر قرار دهند، به شرح زیر می‌باشند:

اندازه شرکت

هر چه اندازه شرکت بزرگ‌تر باشد، شرکت از اعتبار بیشتری برخوردار خواهد بود. علاوه بر این، شرکت‌های بزرگ به دلیل امکان تنوع بخشی بیشتر، امکان استفاده از منابع مالی مختلف و افشای منظم اطلاعات، ریسک کمتری دارند (ثقفی و بولو، ۱۳۸۸). لذا سرمایه‌گذاران در مواجهه با این شرکت‌ها، بازده مورد انتظار کمتری را مطالبه می‌نمایند. در این پژوهش از لگاریتم طبیعی فروش خالص شرکت برای سنجش اندازه شرکت استفاده می‌گردد:

$$Size_{i,t} = \text{Log} S_{i,t}$$

که در آن:

$Size_{i,t}$: اندازه شرکت i در سال t و

$S_{i,t}$: خالص فروش شرکت i در سال t می‌باشد.

فرصت‌های رشد

فرناندو و همکاران (۲۰۱۰) بر این باورند که شرکت‌های با فرصت‌های رشد بالاتر، ریسک بیشتری نیز دارند. بنابراین، در این مطالعه از نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام، برای سنجش فرصت‌های رشد شرکت استفاده می‌گردد که به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$GTH_{i,t} = \frac{MV_{i,t}}{BV_{i,t}}$$

که در آن:

$GTH_{i,t}$: فرصت‌های رشد شرکت i در سال t ؛

$MV_{i,t}$: ارزش بازار حقوق صاحبان سهام شرکت i در سال t و

$BV_{i,t}$: ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام شرکت i در سال t می‌باشد.

اهرم مالی

در این تحقیق، اهرم مالی از طریق تقسیم مجموع بدهی به مجموع دارایی های شرکت و به صورت زیر محاسبه می گردد:

$$LEV_{i,t} = \frac{TD_{i,t}}{TA_{i,t}}$$

به طوری که در آن:

$LEV_{i,t}$: اهرم مالی شرکت i در سال t ؛

$TD_{i,t}$: مجموع بدهی های شرکت i در سال t و

$TA_{i,t}$: جمع دارایی های شرکت i در سال t می باشد.

بازده دارایی ها (ROA):

میزان سود به ازای هر ریال از وجوه سرمایه گذاری شده در شرکت است (جهانخانی و پارسپیان، ۱۳۸۶). یک جزء کلیدی سوددهی شرکت، کارایی عملیات می باشد که تحت تاثیر هزینه بهره و مالیات یا میزان بدهی های مورد استفاده شرکت جهت تامین مالی دارایی هایش قرار نمی گیرد. برای تعیین کارایی عملیات اجزای آن (سود قبل از بهره و مالیات یا سود عملیاتی و گردش دارایی ها) مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد (جونز، ترجمه تهرانی و نوربخش، ۱۳۸۹).

$$ROA = NI/TA$$

که در آن:

NI = سود پس از کسر مالیات

TA = کل دارایی ها

مدل مورد استفاده برای آزمون فرضیه ها

به منظور آزمون فرضیه های تحقیق از الگویی که آسترید و کاشان^۸ (۲۰۲۰) در پژوهش خود استفاده نمود، بهره گرفته شده است که الگوی مزبور به شرح زیر می باشد:

مدل اول برای فرضیه اول

$$Q_{it} = \beta_0 + \beta_1 TAX_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 GROTH_{it} + \beta_4 ROA_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \varepsilon_{it}$$

مدل دوم برای فرضیه دوم

$$Q_{it} = \beta_0 + \beta_1 TAX_{it} + \beta_2 SR_{it} + \beta_3 TAX_{it} * SR_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 GROTH_{it} + \beta_6 ROA_{it} + \beta_7 LEV_{it} + \varepsilon_{it}$$

که در مدل فوق:

Q: ارزش شرکت

TAX: اجتناب مالیاتی

SR: گزارشگری پایداری

SIZE: اندازه شرکت

GROWTH: فرصتهای رشد

ROA: بازده داراییها

LEV: اهرم مالی

⁸. Astrid&kashan

ε_{it} : جزء خطای مدل رگرسیون می‌باشد.

آمار توصیفی داده‌ها

به منظور بررسی مشخصات عمومی متغیرها و تجزیه و تحلیل دقیق آن‌ها، آشنایی با آمار توصیفی مربوط به متغیرها لازم است. نگاره (۴-۱)، آمار توصیفی داده‌های مربوط به متغیرهای مورد استفاده در تحقیق را نشان می‌دهد. آمار توصیفی مربوط به ۱۰۹ شرکت نمونه طی دوره زمانی ۵ ساله (۱۳۹۴ تا ۱۳۹۸) می‌باشد. نتایج تحلیل توصیفی داده‌ها را می‌توان در قالب موارد زیر خلاصه نمود:

همان‌گونه که در این نگاره ملاحظه می‌شود، مقدار میانگین متغیر اهرم مالی حکایت از آن دارد که به‌طور متوسط حدود ۵۶ درصد از دارایی‌های شرکت‌های مورد بررسی از طریق استقراض، تامین مالی شده‌اند. علاوه بر این شرکت‌های نمونه به‌طور متوسط گزارشگری پایداری، حدود ۲۶ درصد آن را افشاء می‌کنند. نکته قابل توجه دیگر در این نگاره، بیشتر بودن ارزش بازار حقوق صاحبان سهام اغلب شرکت‌های نمونه از ارزش دفتری آن است که ملاحظه مقدار میانگین متغیر فرصت‌های رشد (۲/۸۸۹)، گواه این مدعاست.

نگاره (۲) - آمار توصیفی مربوط به متغیرهای تحقیق

متغیر	میانگین	میانه	حداقل	حداکثر	انحراف معیار
LEV	۰/۵۶۱	۰/۵۶۶	۰/۰۱۳	۱/۲۷۴	۰/۲۰۱
Q	۰/۲۵۸	۰/۲۳۱	۰/۱۵۴	۰/۴۸۷	۰/۰۹۱
TAX	۰/۱۱۴	۰/۱۲۴	۰/۰۰۰	۰/۴۳۲	۰/۰۸۴
SIZE	۱۲/۳۰۹	۱۲/۲۱۰	۱۰/۶۱۵	۱۴/۴۹۸	۰/۶۴۳
GWTH	۲/۸۸۹	۲/۳۷۱	-۵/۴۲۱	۱۰/۹۵۰	۱/۰۲۸
ROE	۰/۱۲۴	۰/۱۳۵	-۰/۸۴۲	۰/۵۶۱	۰/۱۳۲
SR	۰/۱۶۸۸۱	۰/۰۰	۰/۶۰۰۰	۱/۰۰۰	۰/۶۳۸۲

نتایج آزمون فرضیه اول

این بخش از پژوهش به ارائه نتایج حاصل از آزمون فرضیه می‌پردازد. در خصوص فرضیه‌های تحقیق، جزئیات کامل اطلاعات حاصل از نرم افزار در جداول خاصی ارائه می‌شود تا امر مقایسه و بررسی فرضیه تسهیل گردد. برای آزمون فرضیه پژوهش، الگوی زیر برآورد شده است:

$$Q_{it} = \beta_0 + \beta_1 TAX_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 GROTH_{it} + \beta_4 ROE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \varepsilon_{it}$$

نتایج حاصل از آزمون فرضیه تحقیق بر مبنای برآورد مدل فوق، در نگاره (۱) نشان داده شده است:

نگاره (۱) - نتایج آماری آزمون فرضیه تحقیق

Dependent Variable: Q
 Method: Panel EGLS (Cross-section weights)
 Sample: 1 545
 Periods included: 5
 Cross-sections included: 109
 Total panel (unbalanced) observations: 545
 Linear estimation after one-step weighting matrix

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.024913	0.007026	3.545684	0.0011
TAX	-0.063195	0.027216	-2.328909	0.0352
SIZE	0.447863	0.115236	3.886502	0.0004
GWTH	0.284400	0.039800	7.144900	0.0030
ROE	0.139700	0.040900	3.410400	0.0240
LEV	-0.055195	0.025216	-2.188909	0.0352

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)

Weighted Statistics

R-squared 0.487937	Mean dependent var 21.86405
Adjusted R-squared 0.452241	S.D. dependent var 18.74084
S.E. of regression 0.129404	Sum squared resid 0.602833
F-statistic 17.47350	Durbin-Watson stat 1.994770
Prob(F-statistic) 0.000000	

ملاحظه مقدار آماره F در این نگاره و سطح معناداری آن (۰/۰۰۰) بیانگر معناداری کلی مدل رگرسیونی برآزش شده در سطح خطای ۵ درصد است. با توجه به مقدار ضریب تعیین تعدیل شده مدل می‌توان ادعا نمود که حدود ۴۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل و کنترلی مدل توضیح داده می‌شود. همچنین، بررسی مقدار آماره دوربین واتسن (۱/۹۹۴) نیز موید عدم وجود خود همبستگی بین اجزای اخلاخل مدل رگرسیون می‌باشد. همان‌گونه که از نتایج نگاره نیز مشهود است، ضریب برآوردی و آماره t مربوط به متغیر اجتناب مالیاتی (TAX) منفی و در سطح خطای ۵ درصد معنادار بوده که حاکی از وجود رابطه منفی معنادار بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت می‌باشد. بر مبنای این شواهد، فرضیه H_0 رد شده و فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود.

نتایج آزمون فرضیه دوم

این بخش از پژوهش به ارائه نتایج حاصل از آزمون فرضیه می‌پردازد. در خصوص فرضیه‌های تحقیق، جزئیات کامل اطلاعات حاصل از نرم افزار در جداول خاصی ارائه می‌شود تا امر مقایسه و بررسی فرضیه تسهیل گردد. برای آزمون فرضیه پژوهش، الگوی زیر برآورد شده است:

$$Q_{it} = \beta_0 + \beta_1 TAX_{it} + \beta_2 SR_{it} + \beta_3 TAX_{it} * SR_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 GROTH_{it} + \beta_6 ROE_{it} + \beta_7 LEV_{it} + \varepsilon_{it}$$

نتایج حاصل از آزمون فرضیه تحقیق بر مبنای برآورد مدل فوق، در نگاره (۲) نشان داده شده است:

نگاره (۲) - نتایج آماری آزمون فرضیه تحقیق

Dependent Variable: Q
 Method: Panel EGLS (Cross-section weights)
 Sample: 1 545
 Periods included: 5
 Cross-sections included: 109
 Total panel (unbalanced) observations: 545
 Linear estimation after one-step weighting matrix

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.024913	0.007026	3.545684	0.0011
TAX	-54.093195	0.168516	-3.208809	0.0223
SR	0.284419	0.039816	7.144909	0.0253
TAX*SR	0.483815	0.022316	21.669909	0.0123
SIZE	1.952603	0.179336	10.889302	0.0001
GWTH	0.139700	0.040900	3.410400	0.0040
ROE	0.290800	0.039500	7.353400	0.0212
LEV	-0.000795	0.000316	-2.119609	0.0412

Effects Specification	
Cross-section fixed (dummy variables)	

Weighted Statistics	
R-squared	0.4223511
Adjusted R-squared	0.452241
S.E. of regression	0.129404
F-statistic	3.51880
Prob(F-statistic)	0.000000
Mean dependent var	21.86405
S.D. dependent var	17.32012
Sum squared resid	0.502123
Durbin-Watson stat	2.260670

ملاحظه مقدار آماره F در این نگاره و سطح معناداری آن (۰/۰۰۰) بیانگر معناداری کلی مدل رگرسیونی برآزش شده در سطح خطای ۵ درصد است. با توجه به مقدار ضریب تعیین تعدیل شده مدل می‌توان ادعا نمود که حدود ۴۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل و کنترلی مدل توضیح داده می‌شود. همچنین، بررسی مقدار آماره دوربین-واتسن (۲/۲۶۰۶) نیز موید عدم وجود خود همبستگی بین اجزای اخلاص مدل رگرسیون می‌باشد. همان‌گونه که از نتایج نگاره نیز مشهود است، ضریب برآوردی و آماره t مربوط به متغیر اجتناب مالیاتی با نقش تعدیلگری گزارشگری پایداری ($TAX*SR$) و در سطح خطای ۵ درصد معنادار بوده که حاکی از وجود رابطه معنادار بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت می‌باشد. در واقع گزارشگری پایداری، اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت را تعدیل میکند. بر مبنای این شواهد، فرضیه H_0 رد شده و فرضیه پژوهش پذیرفته می‌شود.

نتیجه گیری و بررسی تطبیق یافته ها

در این بخش بر اساس مبانی نظری پژوهش و تحقیقات پیشین و همچنین مدلها و متغیرهای به کار گرفته شده در این تحقیق، به تفسیر نتایج حاصل از آزمون فرضیه ها پرداخته می‌شود:

فرضیه اول این تحقیق، رابطه بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را آزمون نموده است. نتیجه حاصل از آزمون فرضیه بیانگر آن است که بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت رابطه منفی و معناداری وجود دارد. تایید فرضیه مذکور مبین این مطلب است که اجتناب مالیاتی، ارزش شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را کاهش می‌دهد. نتیجه به دست آمده از آزمون این فرضیه، با یافته های پژوهش برزگری خانقا و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی اثر تعاملی ریسک مالیاتی و مسئولیت اجتماعی بر ارزش شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران مورد تأیید قرار گرفته است. همخوانی دارد.

فرضیه دوم این تحقیق، رابطه گزارشگری پایداری، اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت را تعدیل میکند. نتیجه حاصل از آزمون فرضیه بیانگر آن است که گزارشگری پایداری، رابطه بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت را تعدیل میکند دارد. نتیجه به دست آمده از

آزمون این فرضیه، با یافته های پژوهش آسترید وکاشان (۲۰۲۰) در پژوهشی به بررسی تأثیر تعدیل کننده گزارش پایداری در رابطه بین اجتناب از مالیات و ارزش شرکت مورد تأیید قرار گرفته است. همخوانی دارد.

پیشنهادات براساس نتایج تحقیق

با توجه به نتایج و دستاوردهای تحقیق، می توان محورهای زیر را در ارتباط با زمینه های کاربردی مشخص نمود:

- در این تحقیق طبق یافته ها اجتناب مالیاتی تأثیر منفی بر ارزش شرکت دارد. بنابراین بایستی در ارزشگذاری شرکت توجه شود که نرخ موثر مالیات منفی بر ارزش شرکت دارد و با افزایش مالیات ارزش شرکت کاهش می یابد. و برای افزایش ارزش میزان نرخ موثر مالیات بایستی کاهش یابد.

- برای افزایش ارزش شرکت می توان مجموع اقلام تعهدی را افزایش داد.

- سود حسابداری از دو قسمت عمده تشکیل یافته است: قسمتی از آن نقدی است. یعنی وجه نقد به دست آمده طی یک دوره در داخل این سود قرار دارد و قسمتی دیگر از آن را اقلام تعهدی تشکیل می دهد. بخش تعهدی سود به مراتب از بخش نقدی آن اهمیت بیشتری در ارزیابی عملکرد شرکت دارد.

- همچنین بدهی به عنوان یک عامل موجب کاهش ارزش شرکت می شود.

- مالیات بر ارزش افزوده به دلایلی چون ممانعت از مالیات های مضاعف در فرآیند تولید و فروش، امکان پوشش کلیه فعالیت های بنگاه های اقتصادی از طریق مالیات بر ارزش افزوده آنها و در نتیجه توانایی گسترش پایه مالیاتی و به عنوان یک کنترل داخلی از نظر اجرایی در جهت کاهش فرار مالیاتی مورد توجه سیاستگذاران مالیاتی واقع شده است. در حال حاضر، قانون مالیات بر ارزش افزوده به تصویب رسیده است و زمینه های استفاده از این نوع مالیات فراهم آمده است. لذا پیشنهاد می شود مسئولین مالیاتی جهت شناساندن این نوع مالیات به عموم مردم اقدام نمایند.

- سرمایه گذاران جزء نیز با عنایت به یافته های این پژوهش از رفتار سهامداران خانوادگی مطلع می شوند. ذینفعان نیز می توانند با استفاده از نتایج این پژوهش درک مطلوبی از مزایای گزارشگری پایداری و تأثیر آن بر فعالیت های مسئولیت پذیری اجتماعی و اجتناب مالیاتی شرکت به دست آورند. با توجه به محدود بودن جامعه آماری به شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، تسری نتایج به سایر شرکت ها باید با احتیاط انجام شود. همچنین، با توجه به اینکه هدف این پژوهش، بررسی نقش تعدیل کننده گزارشگری پایداری بر رابطه بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است، در صورت اعمال سایر متغیرهای احتمالی تأثیرگذار بر اجتناب از پرداخت مالیات مانند شرایط اقتصادی کشور، نرخ تورم، روابط اجتماعی بین مؤدی و سازمان مالیاتی و سایر عوامل، احتمالاً نتایج پژوهش دستخوش تغییراتی خواهد شد. در ادامه، به پژوهشگران آتی نیز توصیه می شود تأثیر سرمایه اجتماعی بر اجتناب مالیاتی شرکت ها بررسی شود.

- همچنین سرمایه گذاری تأثیر مثبتی بر ارزش شرکت دارد و با افزایش آن میزان سرمایه گذاری افزایش می یابد.

- پیشنهاد می شود اداره کل امور مالیاتی در راستای افزایش سرمایه گذاری در استان نسبت به اطلاع رسانی اقدام نماید.

پیشنهادات برای تحقیقات آتی

در نهایت پیشنهادهای ناشی از یافته های پژوهش به قرار زیر می باشد:

- ارتباط بین اجتناب مالیاتی و فرصت های سرمایه گذاری و ارزش شرکت
- ارتباط بین اجتناب مالیاتی، ساختار مالکیت و ارزش شرکت
- ارتباط بین اجتناب مالیاتی، رقابت در بازار محصول، ریسک بازار و سیاست های تقسیم سود

فهرست منابع

افلاطونی، عباس و لیلی نیکبخت (۱۳۸۹)، کاربرد اقتصادسنجی در تحقیقات حسابداری، مدیریت مالی و علوم اقتصادی. چاپ اول. تهران: انتشارات ترمه.

- برزگری خانقاه، دکتر جمال، عباسی، دکتر ابراهیم، قدک فروشان، مریم. (۱۳۹۹). بررسی اثر تعاملی ریسک مالیاتی و مسئولیت اجتماعی بر ارزش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. دانش حسابداری، ۱۱(۱)، ۱۵۹-۱۸۹.
- باباجانی، جعفر و مجید عبدی (۱۳۸۹)، رابطه حاکمیت شرکتی و سود مشمول مالیات شرکت‌ها. پژوهش‌های حسابداری مالی، سال دوم، شماره ۳، صص ۶۵-۸۶.
- بهار مقدم، مهدی و میثم امینی‌نیا (۱۳۹۳)، بررسی رابطه بین تمرکز مالکیت و جسورانه بودن مالیات. پژوهش‌های حسابداری مالی، سال ششم، شماره ۴، صص ۲۳-۳۶.
- پورحیدری، امید و امید سروسستانی (۱۳۹۲)، شناسایی و تبیین عوامل مؤثر بر مدیریت مالیات. دانش حسابداری، سال چهارم، شماره ۱۲، صص ۸۹-۱۱۰.
- پورحیدری، امید، فدوی، محمدحسن و میثم امینی‌نیا (۱۳۹۳)، بررسی تأثیر اجتناب از پرداخت مالیات بر شفافیت گزارشگری مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. فصلنامه پژوهشنامه اقتصاد، سال چهاردهم، شماره ۵۲، صص ۶۹-۸۵.
- حساس یگانه، یحیی و مجتبی گل محمدی شورکی (۱۳۹۲)، رابطه بین نرخ مؤثر مالیات و ویژگی‌های شرکت. فصلنامه پژوهشنامه مالیات، سال نوزدهم، شماره ۱۲، صص ۲۳۹-۲۶۴.
- دیانتی دیلمی، زهرا، بنی‌مهد، بهمن و الهام روستایی دره‌میانه (۱۳۹۴)، رابطه بین استراتژی تجاری شرکت و سطح اجتناب مالیاتی. فصلنامه پژوهشنامه مالیات، سال ۲۳، شماره ۲۵، صص ۱۲۳-۱۵۵.
- عبدالخلیق، رشاد و بییناجین کیا (۱۳۷۹)، پژوهش‌های تجربی در حسابداری: دیدگاه روش شناختی. ترجمه محمد نمازی، چاپ اول، شیراز: انتشارات دانشگاه شیراز.
- کنگرلویی، محمد، جلالی، حسین، جمالی، رضا (۱۳۹۵) بررسی رابطه بین اجتناب از مالیات و ارزش شرکت با تأکید بر هزینه نمایندگی و کیفیت افشای شرکتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد.
- عابدی، حیدر، مقدسی، رضا، پورحیدری، حسین (۱۳۹۴) بررسی رابطه بین اجتناب مالیاتی با ارزش شرکت و مطالعه اثر تعدیل کنندگی شفافیت اطلاعاتی، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- مشایخی، حسین، علی پناه، جلیل (۱۳۹۳) تأثیر راهبری شرکتی بر رابطه بین اجتناب از مالیات و ارزش شرکت. پایان نامه کارشناسی ارشد.
- رضایی، حسین (۱۳۹۳) تأثیر ساختار مالکیت بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- دیدار، جعفر (۱۳۹۳) بررسی رابطه بین سازوکارهای حاکمیت شرکتی و شکاف مالیاتی، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- فخاری، حسین. طهماسبی، سعید (۱۳۹۵)، بررسی تأثیر اجتناب مالیاتی بر مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، کنفرانس بین‌المللی مدیریت و حسابداری، تهران، موسسه آموزش عالی نیکان،

(ب) منابع انگلیسی

- Asidi, C.S., Blouin, J.L., Larcker, D.F. (2016). The Incentives for Tax Planning. Journal of Accounting and Economics, Vol. 53, No. 1-2, Pp. 391-411.
- Balakrishnan, K., Blouin, J.L., Guay, W. (2012). Does Tax Aggressiveness Reduce Financial Reporting Transparency? Working Paper. <http://ssrn.com/abstract=1792783>.
- Beck, P.J., Davis, J.S., Jung, W.-O. (1996). Tax Advice and Reporting under Uncertainty: Theory and Experimental Evidence. Contemporary Accounting Research, Vol. 13, No. 1, Pp. 49-80.
- Brazel, J.F., Dang, L. (2008). The Effect of ERP System Implementations on the Management of Earnings and Earnings Release Dates. Journal of Information Systems, Vol. 22, No. 2, Pp. 1-21.

- Chen, Y., Huang, S.H., Pereira, R. & Wang, J. (2009) Corporate Tax Avoidance and Firm Opacity, Discussion Paper.
- Chenhall, R.H., Morris, D. (1986) The Impact of Structure, Environment, and Inter Dependence on the Perceived Usefulness of Management Accounting Systems. *The Accounting Review*, Vol. 61, No. 1, Pp. 16–35.
- Cranford, S., Murias, F., Schutzman, M. (2012) Elevating Tax Department Productivity with an “Efficiency Dividend”. *Corporate Tax Management*.
- Christensen, J. A., and Demski, J. S. (2003). *Accounting Theory, an Information Content Perspective*. Irwin: McGraw-Hill.
- Davenport, T. H. (2000). The Future of Enterprise System-enabled Organizations. *Information Systems Frontiers*, Vol. 2, No. 2, Pp. 163-180.
- Desai, M.A., Dharmapala, D. (2009). Corporate Tax Avoidance and Firm Value. *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 91, No. 3, Pp. 537–546.
- Dorantes, C.-A., Li, C., Peters, G.F., Richardson, V.J. (2013). The Effect of Enterprise System Simple Implementations on the Firm Information Environment. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 30, No. 4, Pp. 1427–1461.
- Dyregang, S.D., Hanlon, M., Maydew, E.L. (2008). Long-run Corporate Tax Avoidance. *The Accounting Review*, Vol. 83, No. 1, Pp. 61–82.
- Galbraith, J.R. (1974). Organization Design: An Information Processing View. *Interfaces*, Vol. 4, No. 3, Pp. 28–36.
- Gallemore, J., Labro, E. (2015). The Importance of the Internal Information Environment for Tax Avoidance. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 60, No. 1, Pp. 149-167.
- Gong, G., Li, L.Y., Xie, H. (2009). The Association between Management Earnings Forecast Errors and Accruals. *The Accounting Review*, Vol. 84, No. 2, Pp. 497–530.
- Graham, J. R., Harvey, C., Rajgopal, S. (2005). The Economic Implications of Corporate Financial Reporting. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 40, No. 1-3, Pp. 3-73.
- Hanlon, M., Heitzman, S. (2010). A Review of Tax Research. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 50, No. 2-3, Pp. 127–178.
- Hitt, L. M., D. J. Wu, and X. Zhou. (2002). Investment in Enterprise Resource Planning: Business Impact and Productivity Measures. *Journal of Management Information Systems*, Vol. 19, No. 1, Pp. 71-98.
- Hodge, F.D., Kennedy, J.J., Mains, L.A. (2004). Does Search-Facilitating Technology Improve the Transparency of Financial Reporting? *The Accounting Review*, Vol. 79, No. 3, Pp. 687–703.
- Horngren, C.T., Datar, S.M., Foster, G., Rajan, M., Ittner, C.D. (2012). *Cost Accounting: a Managerial Emphasis*. Prentice Hall, Pearson.
- Jennings, J., Stoumbos, R., Tanlu, L. (2012). The Effect of Organizational Complexity on Earnings Forecasting Behavior. Working Paper, ssrn.com/abstract=2130119.
- Mills, L.F., Erickson, M.M., Maydew, E.L. (1998). Investments in Tax Planning. *Journal of the American Taxation Association*, Vol. 20, No. 1, Pp. 1–20.
- Pasternak, M. & Rico, C. (2008). Tax Interpretation, Planning, and Avoidance: Some Linguistic Analysis. *Akron Tax Journal*.
- Phillips, J.D. (2003). Corporate Tax-Planning Effectiveness: the Role of Compensation-Based Incentives. *The Accounting Review*, Vol. 78, No. 3, Pp. 847–874.

- Rego, S. (2003). Tax Avoidance Activities of U.S. Multinational Corporations. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 20, No. 4, Pp. 805–833.
- Rego, S., Wilson, R. (2012). Equity Risk Incentives and Corporate Tax Aggressiveness. *Journal of Accounting Research*, Vol. 50, No. 3, Pp. 775–810.
- Robinson, J.R., Sikes, S.A., Weaver, C.D. (2010). Performance Measurement of Corporate Tax Departments. *The Accounting Review*, Vol. 85, No. 3, Pp. 1035–1064.
- Rudyanto, A. and Pirzada, K. (2020), "The role of sustainability reporting in shareholder perception of tax avoidance", *Social Responsibility Journal*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print.
- Williams, P. (1996). The Relation between Prior Earnings Forecast by Management and Analyst Response to a Current Management Forecast. *The Accounting Review*, Vol. 71, No. 1, Pp. 103–115.
- Wilson, R. (2009). An Examination of Corporate Tax Shelter Participants. *The Accounting Review*, Vol. 84, No. 3, Pp. 969-999.